

Vergaderjaar 2017–2018

32 637

Bedrijfslevenbeleid

H

VERSLAG VAN EEN SCHRIFTELIJK OVERLEG

Vastgesteld 20 april 2018

De leden van de vaste commissie voor Economische Zaken en Klimaat / Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit¹ hebben kennisgenomen van de brief² van de toenmalige Minister van Economische Zaken en de toenmalige Minister en Staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap van 27 juli 2017 aan de Tweede Kamer inzake evaluatie Topsectorenaanpak.

Naar aanleiding hiervan is op 9 maart 2018 een brief gestuurd aan de Staatssecretaris van Economische Zaken en Klimaat.

De Staatssecretaris heeft op 20 april 2018 gereageerd.

De commissie brengt bijgaand verslag uit van het gevoerde schriftelijk overleg.

De griffier van de vaste commissie voor Economische Zaken en Klimaat/ Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit,
De Boer

¹ Samenstelling:

Nagel (50PLUS) Ten Hoeve (OSF), Huijbregts-Schiedon (VVD), Koffeman (PvdD), Kuiper (CU), Schaap (VVD), Flierman (CDA), Ester (CU), Vos (GL), Kok (PVV) (*vice-voorzitter*), P. van Dijk (PVV), Gerkens (SP) (*voorzitter*), Atsma (CDA), N.J.J. van Kesteren (CDA), Meijer (SP), Pijlman (D66), Prast (D66), Van Rij (CDA), Schalk (SGP), Schnabel (D66), Verheijen (PvdA), Klip-Martin (VVD), Overbeek (SP), De Bruijn-Wezeman (VVD), Van der Sluijs (PVV), Van Zandbrink (PvdA), Fiers (PvdA).

² *Kamerstukken II*, 2016–2017, 32 637, 289.

BRIEF VAN DE VOORZITTER VAN DE VASTE COMMISSIE VOOR ECONOMISCHE ZAKEN EN KLIMAAT/LANDBOUW, NATUUR EN VOEDSELKWALITEIT

Aan de Staatssecretaris van Economische Zaken en Klimaat

Den Haag, 9 maart 2018

De leden van de vaste commissie voor Economische Zaken en Klimaat / Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (EZK/LNV) hebben met belangstelling kennisgenomen van de brief³ van de toenmalige Minister van Economische Zaken en de toenmalige Minister en Staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap van 27 juli 2017 aan de Tweede Kamer inzake evaluatie Topsectorenaanpak. De leden van de fracties van **CDA** en **PvdA** willen naar aanleiding hiervan de volgende vragen aan u voorleggen. De leden van de **VVD**-fractie sluiten zich bij de gestelde vragen aan.

Vragen en opmerkingen van de leden van de CDA-fractie

Het vorige kabinet had de ambitie om de totale uitgaven voor R&D te doen stijgen naar 2,5% van het bbp in 2020. De leden van de CDA-fractie constateren dat die doelstelling nog niet is behaald. Verwacht u dat deze doelstelling alsnog behaald gaat worden? Zo nee, welke extra inspanningen zouden nodig zijn en bent u voornemens te plegen om dit doel alsnog te behalen? Hoe groot is het aandeel private investeringen in het totale R&D-budget (dus niet alleen het aandeel private investeringen dat verbonden is met topsectoren), en hoe beoordeelt u dat? Bent u daarover tevreden? Zo niet, wat wordt daaraan gedaan?

Kunt u aangeven welk deel van het totale R&D-budget belegd is in grote, langlopende programma's (inhoudelijk vergelijkbaar met de Fonds Economische Structuurversterking-programma's) die kennisinstellingen en bedrijven meerjarig de zekerheid bieden dat zij daar een beroep op kunnen doen voor grote onderzoekprogramma's? Is er iets te zeggen over de gemiddelde omvang van een toekenning uit de budgetten van Topconsortia voor Kennis en Innovatie (TKI)? In hoeverre wordt versnippering van budgetten in kleine projecten of programma's (met veel administratieve overhead) voorkomen?

In de brief wordt erop gewezen dat er «sterkere innovatiesystemen tot stand zijn gekomen», die kunnen worden gericht op c.q. benut voor maatschappelijke uitdagingen en sleuteltechnologieën.⁴ De leden van de CDA-fractie vernemen graag wie die ontwikkelingen stuurt en hoe dat gaat. Doet de regering dat, of is er ruimte voor sturing door de systemen zelf, c.q. vanuit het bedrijfsleven, kennisinstellingen en regio's? In hoeverre is er binnen de topsectorenaanpak ruimte voor vernieuwing en grensverleggende ontwikkelingen? Welke sturing wordt daarbij gehanteerd? De evaluatie is op dit punt niet bijzonder positief. Zo wordt onder andere gepleit voor scherpere keuzes en meer focus. Welke verbeteringen voorziet u? Hoe ziet u de balans tussen sturing door de (centrale) overheid en richtinggevende keuzes van onderop?

Deze leden vragen in hoeverre innovatieve ontwikkelingen, die niet in het bereik van één van de topsectoren vallen, kansen hebben. Is er voor dergelijke kansen ook ondersteuning beschikbaar?

³ Kamerstukken II, 2016–2017, 32 637, 289.

⁴ Idem, pagina 7.

In hoeverre wilt u voorkomen dat de topsectoren gesloten bastions van gevestigde belangen (zoals grote ondernemingen en kennisinstellingen) worden? Kunt u in dit verband aangeven welk deel van de financiering uit de TKI's is besteed aan ondersteuning en ontwikkeling van innovatie-initiatieven in het MKB? Hoe verhoudt zich dat tot het aandeel dat de grote, gevestigde ondernemingen hebben?

Als het gaat om de inzet vanuit het bedrijfsleven zijn de CDA-fractieleden van mening dat het gewenst kan zijn dat kleinere – MKB – bedrijven krachten bundelen om bij te dragen aan innovatieve ontwikkelingen. Ziet u mogelijkheden om de financiële bijdrage van dergelijke bedrijven via een «verbindend verklaring» sectorgewijs beschikbaar te laten komen?

Hoe worden cross-overs tussen sectoren gestimuleerd? Was er voldoende ruimte voor disruptieve ontwikkelingen?

Welke rol ziet u voor regionaal beleid, zoals dat door provincies en innovatieve regio's wordt vormgegeven? Verwacht u dat dat beleid aansluit op nationale keuzes, en daaraan dus volgend is? Is het ook denkbaar dat regionaal beleid richtinggevend is, en het Rijk daar in ondersteunende en volgende zin op aansluit? Is daar budget voor beschikbaar op Rijksniveau?

Binnen regio's kunnen interessante ontwikkelingen tussen sectoren ontstaan: hoe worden die gestimuleerd? De leden van de CDA-fractie leiden uit de evaluatie af dat de aanpak vanuit verschillende topsectoren naar regionale innovatieve gebieden deels nogal versnipperd is. Welke mogelijkheden zijn er om die initiatieven weer te bundelen? Hoe kan het hbo op regionaal niveau beter met innovatieve ontwikkelingen worden verbonden? Welke rol hebben de innovatiecampussen in de ontwikkeling van het beleid?

Heeft het topsectorenbeleid Nederland in een gunstige positie gebracht bij de verwerving van middelen uit Europese fondsen? Zo ja, waaruit blijkt dat?

Kennisinstellingen moeten een deel van de financiering van projecten binnen TKI's uit eigen middelen opbrengen, vanuit een TKI komt daar een procentuele toeslag op. Regelmatig, en ook recentelijk, is er aandacht gevraagd voor de zogenaamde matchingsdruk, die betekent dat kennisinstellingen min of meer gedwongen zijn een relatief groot deel van hun eerste geldstroom voor deze projecten in te zetten. Dat geld kan dan niet besteed worden aan vrij en fundamenteel onderzoek, en evenmin aan investeringen in onderwijskwaliteit. Deze leden vernemen graag hoe u deze situatie beoordeelt. Zou een verhoging van het TKI-toeslagpercentage kunnen leiden tot een zekere «ontspanning» in de discussie over besteding van de eerste geldstroom? Wilt u dit overwegen?

Zijn de voorwaarden voor deelname vanuit kennisinstellingen (TO2, universiteiten, hbo) gelijk? Zo nee, waarom niet? Ligt synchronisatie niet voor de hand? De leden van de CDA-fractie hebben ook nog vernomen dat de werkwijze per TKI verschilt. Wilt u bevorderen dat de TKI's hun werkwijze zo veel mogelijk harmoniseren en vereenvoudigen?

Vragen en opmerkingen van de leden van de PvdA-fractie

Het bedrijvenbeleid scoort goed op de operationele doelstellingen. In het debat over innovatie in 2014 in de Eerste Kamer zijn achterliggende/ fundamentele doelstellingen van het bedrijven- en innovatiebeleid voor de Nederlandse samenleving en burgers benoemd (welvaart, welzijn,

structureel werk, duurzaamheid). Hoe beoordeelt u de effectiviteit van het bedrijven- en innovatiebeleid op deze doelstellingen, vragen de leden van de PvdA-fractie. In het regeerakkoord wordt voorzien in een continuering van het – weliswaar aangepast – topsectorenbeleid. Bent u voornemens, en acht u het mogelijk, daarbij de vooraf beoogde resultaten in meetbare eenheden te definiëren?

De PvdA-fractieleden vragen of u van oordeel bent dat het bedrijven- en innovatiebeleid zich moet verbinden met het oplossen van maatschappelijke vraagstukken. Welke maatschappelijke vraagstukken hebben daarbij prioriteit vanuit het brede perspectief van de regering? Kunt u een overzicht geven van het innovatiebeleid bij de andere departementen en de samenhang tussen de verschillende delen van innovatiebeleid? Kan tevens aangegeven worden wat hier de relatie is tot de Nationale Wetenschapsagenda? Bent u met deze leden van mening dat het inkoopbeleid van het Rijk een belangrijk instrument kan zijn bij innovatie? Hoe wordt daar tot op heden vorm aan gegeven?

Wat is de ontwikkeling van het door de overheid beschikbaar gestelde en vrij besteedbare geld als onderdeel van de eerste geldstroom-financiering van de Nederlandse universiteiten in de afgelopen 15 jaar? Welke ontwikkeling kenden de door de overheid beschikbaar gestelde middelen in het toegepast onderzoek, zoals bij TNO, Dienst Landbouwkundig Onderzoek (DLO), het Nationaal Lucht- en Ruimtevaartlaboratorium, ECN, Deltares en het Maritiem Research Instituut Nederland (MARIN)? Welke beleidsvisie heeft u op de besteding van deze beschikbaar gestelde middelen in de komende 4 jaar? En wat is de inhoudelijke verbinding met het bedrijven- en innovatiebeleid, vragen deze leden?

Is de koppeling van inzet van publieke middelen voor innovatie in de vorm van korting op belastingen verantwoord, vragen de leden van de PvdA-fractie. Welke gevolgen heeft dit voor de innovatie op bedrijven met weinig winst? Wat is de achtergrond van het succes van de kennisvoucher? Is dit reden om deze meer in te zetten als instrument voor innovatie?

Deelt u de benadering dat er een grensoverschrijdende regionale benadering nodig is voor bedrijven en innovatiebeleid voor regionale clusters die direct over de grens liggen, vragen de PvdA-leden. Welke elementen en doelstellingen zijn daarbij relevant? En bent u vervolgens bereid de innovatiekansen van de grensregio's actief samen met de buurlanden ter hand te nemen?

Op welke wijze wordt de loonpolitiek betrokken bij het innovatiebeleid van de regering, vragen deze leden. Wordt daarbij ook ingezet op het terugdringen van flexibel werk?

Innovatie gaat ook om de competenties en vaardigheid om de nieuwe technologieën te hanteren in onze bedrijven, op onze scholen en in onze huishoudens. Deelt u de mening van de leden van de PvdA-fractie dat deze sociale innovatie wezenlijk is voor het succes van technische innovatie? Welke inzet wordt gemaakt c.q. zal gemaakt worden om de sociale innovatie succesvol te laten zijn? Op welke groepen richt deze zich vooral?

De leden van de vaste commissie voor Economische Zaken en Klimaat / Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit zien uw reactie met belangstelling tegemoet en ontvangen deze graag uiterlijk 13 april 2018.

De voorzitter van de vaste commissie voor Economische Zaken de vaste commissie voor Economische Zaken en Klimaat / Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (EZK/LNV),
A.M.V. Gerkens

BRIEF VAN DE STAATSSECRETARIS VAN ECONOMISCHE ZAKEN EN KLIMAAT

Aan de Voorzitter van de Eerste Kamer der Staten-Generaal

Den Haag, 20 april 2018

Hierbij stuur ik u de antwoorden op de vragen van de vaste commissie voor Economische Zaken en Klimaat/Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (EZK/LNV) over de evaluatie topsectorenaanpak. Gezien de grote hoeveelheid (deel)vragen heb ik voor de leesbaarheid de antwoorden geclusterd naar negen verschillende onderwerpen, achtereenvolgens: R&D, bedrijvenbeleid inclusief topsectorenaanpak, Topconsortia voor Kennis en Innovatie (TKI), MKB Innovatiestimulering Regio & Topsectoren (MIT), TO2-instellingen, regionaal beleid, inkoopbeleid en sociale innovatie.⁵ Bij een aantal vragen verwijs ik voor de verdere beantwoording naar mijn brief waarin voor de zomer de Tweede Kamer zal worden geïnformeerd over de uitwerking van de in het regeerakkoord aangekondigde vernieuwing van de topsectorenaanpak.

Hoogachtend,

De Staatssecretaris van Economische Zaken en Klimaat,
M.C.G. Keijzer

---

⁵ In de toelichting achterin staat de relatie tussen de antwoorden in de hoofdtekst en de vragen in de volgorde zoals gesteld in de brief van de Eerste Kamer.

1. Vragen en antwoorden over R&D

1.1 Het vorige kabinet had de ambitie om de totale uitgaven voor R&D te doen stijgen naar 2,5% van het bbp in 2020. De leden van de CDA-fractie constateren dat die doelstelling nog niet is behaald. Verwacht u dat deze doelstelling alsnog behaald gaat worden? Zo nee, welke extra inspanningen zouden nodig zijn en bent u voornemens te plegen om dit doel alsnog te behalen? Hoe groot is het aandeel private investeringen in het totale R&D-budget (dus niet alleen het aandeel private investeringen dat verbonden is met topsectoren), en hoe beoordeelt u dat? Bent u daarover tevreden? Zo niet, wat wordt daaraan gedaan?

Het kabinet houdt vast aan de doelstelling om 2,5% van het bbp te investeren in onderzoek en ontwikkeling (R&D). Dit zal het kabinet ook melden aan de Europese Commissie in het Nationaal Hervormingsprogramma 2018.

De afgelopen jaren was er sprake van een substantiële stijging, van 1,90% in 2011 naar 2,03% in 2016. Dat is een toename van € 2 miljard in 5 jaar tijd. Ondanks de groei is de 2,5%-doelstelling nog niet binnen handbereik en verwacht ik niet u in 2021 – wanneer CBS de voorlopige R&D-cijfers over 2020 bekendmaakt – te kunnen melden dat we er helemaal zijn. De ambitie van 2,5% blijft evenwel staan en het kabinet onderstreept dat door extra te investeren in onderzoek en innovatie. De 2,5%-doelstelling betreft publieke en private R&D-uitgaven gezamenlijk. In vergelijking met het buitenland zijn de publieke R&D-uitgaven in Nederland aan de maat. Het zijn met name de private R&D-uitgaven die relatief achterblijven. Tussen 2011 en 2016 zijn de private R&D-uitgaven gestegen van 1,08 naar 1,16% van het bbp. Daarmee bedragen deze in 2016 57% van de totale R&D-uitgaven in Nederland.

Gezien het feit dat de publieke investeringen in R&D internationaal vergeleken aan de maat zijn, zou een verhoging van de R&D-uitgaven richting de 2,5% van het bbp vooral via een verhoging van de private R&D-uitgaven plaats moeten vinden. Het is daarom van belang de publieke middelen zo in te zetten dat die extra private R&D uitlokken. Daartoe zet het kabinet in op verdere versterking van publiek-private samenwerking, onder meer door binnen de Topsectoren sterker te focussen op economische kansen van de maatschappelijke uitdagingen. Daarnaast is in het regeerakkoord een verhoging van het budget voor fundamenteel onderzoek aangekondigd, oplopend tot structureel € 200 miljoen vanaf 2020, met daarbij onder meer een belangrijke focus op bèta en techniek.

Het kabinet zet eveneens in op verdere versterking van het vestigingsklimaat voor R&D-intensieve bedrijven. Voor het aantrekken en laten groeien van investeringen in Nederland door zulke bedrijven zijn goede fiscale condities, beschikbaarheid van goed opgeleid personeel en toonaangevende kennis- en innovatieclusters in de regio van belang. Daarom investeert het kabinet niet alleen extra in fundamenteel – en toegepast onderzoek en innovatie, maar ook in onderwijs en zal het Techniepact worden voortgezet. Via Invest-NL zal tevens meer financiering voor innovatieve doorgroeiers beschikbaar komen.

Het kabinet houdt vast aan de Nederlandse ambitie om een R&D-intensiteit van 2,5% te realiseren. Investeren in R&D is echter geen doel in zichzelf, maar belangrijk voor het innovatief vermogen van een land waar ook onder meer een goed ondernemingsklimaat, een goede kennisinfrastructuur, kennissamenwerking en bekwaam personeel aan bijdragen. Uiteindelijk gaat het erom wat er aan excellente wetenschap en

innovatie uitkomt. Uit internationale innovatieranglijsten blijkt dat Nederland een van de best presterende landen is, met o.a. een vierde plaats op het European Innovation Scoreboard en in de Index voor Concurrentiekracht van het World Economic Forum, vijfde plaats in het World Competitiveness Yearbook van IMD World Competitiveness Centre en een derde plaats in de Global Innovation Index van WIPO/INSEAD/ Cornell University. Dit wordt ondersteund met het feit dat Nederland met de zesde plaats wereldwijd één van de landen met de hoogste arbeidsproductiviteit is.

In mijn brief over de vernieuwing van de topsectorenaanpak, die gepland staat voor de zomer, zal ik nader aandacht besteden aan hoe het kabinetsbeleid bijdraagt aan de stijging van de R&D-uitgaven tot 2,5% van het bbp. Dit is conform een toezegging die ik hiertoe op 8 maart jl. in de Tweede Kamer heb gedaan in een Algemeen Overleg Innovatie. Daarnaast zal in KNAW-onderzoek, dat wordt uitgevoerd in het kader van de motie van het Tweede Kamerlid Paternotte⁶, nader ingegaan worden op de relatie tussen publieke en private R&D.

2. Vragen en antwoorden over bedrijvenbeleid inclusief topsectorenaanpak

2.1 In hoeverre is er binnen de topsectorenaanpak ruimte voor vernieuwing en grensverleggende ontwikkelingen? Welke sturing wordt daarbij gehanteerd?

Met de topsectorenaanpak is de afgelopen periode een samenwerking tot stand gekomen tussen bedrijven, kennisinstellingen en de overheid («de gouden driehoek») waarbij gezamenlijk wordt ingezet op economisch en maatschappelijk relevant onderzoek en innovatie. De sturing die hierbij is gehanteerd is dat de topsectoren iedere vier jaar een (hernieuwde) Kennis- en Innovatieagenda opstellen, waarin zij aangeven op welke belangrijke onderzoeks- en innovatiethema's zij in willen zetten. Via de tweejaarlijkse Kennis- en Innovatiecontracten zijn er tussen de publieke en private partners afspraken gemaakt over de inzet van middelen op de prioritaire thema's. Voortdurende vernieuwing en het realiseren van doorbraken op bijvoorbeeld technologisch of medisch gebied zijn hierbij een belangrijk leidend motief, maar zijn deze niet van vandaag op morgen gerealiseerd.

Als onderdeel van de vernieuwing van het topsectorenbeleid zal worden gezien hoe dergelijke vernieuwende en grensverleggende initiatieven, gericht op het bieden van oplossingen voor belangrijke maatschappelijke uitdagingen, verder kunnen worden gestimuleerd. Ik zal de Tweede Kamer hierover voor de zomer informeren.

2.2 De evaluatie is op dit punt niet bijzonder positief. Zo wordt onder andere gepleit voor scherpere keuzes en meer focus. Welke verbeteringen voorziet u?

Dialogic constateert in de evaluatie dat de mate waarin richting wordt gegeven aan de ontwikkeling van grensverleggende (innovatie)visies in de afgelopen periode beperkt is en beveelt aan om maatschappelijke uitdagingen sterker te verbinden met de topsectorenaanpak. Dit is in lijn met de inzet van dit kabinet. Overigens constateer ik dat juist vernieuwende, grensverleggende ontwikkelingen niet persé gebaat zijn met scherpe keuzes vooraf. Het regeerakkoord vraagt om een sterkere focus door de Topsectoren op de economische kansen die drie grote

⁶ Kamerstuk 31 288, nr. 600.

maatschappelijke thema's (i.c. energietransitie/duurzaamheid; landbouw/water/voedsel; en kwantum/ hightech/nano/fotonica) bieden. Zoals aangekondigd in mijn brief⁷ zal ik de komende maanden de in het regeerakkoord aangekondigde vernieuwing van het topsectorenbeleid uitwerken. Een sterkere focus op de economische kansen van een aantal grote maatschappelijke thema's is daarbij het centrale uitgangspunt. Hierbinnen zijn het op peil houden van een stevige kennisbasis en publiek-private samenwerking centrale vertrekpunten. In overleg met de betrokken departementen zal ik de samenwerking van bedrijfsleven, kennisinstellingen en overheden en de gezamenlijke sturing hierop optimaal inrichten. Zoals gezegd, voor de zomer zal de Tweede Kamer hierover worden geïnformeerd.

2.3 Hoe ziet u de balans tussen sturing door de (centrale) overheid en richtinggevende keuzes van onderop?

De juiste balans tussen sturing van bovenaf en onderop is cruciaal. Door middel van de topsectorenaanpak wordt in zogeheten gouden driehoekverband samengewerkt aan onderzoek en innovatie. Van de kant van bedrijven zijn hierin zowel het mkb als het grootbedrijf vertegenwoordigd. Dankzij deze diversiteit aan betrokken partijen wordt met gezamenlijke inbreng vanuit het veld geprogrammeerd en geïnvesteerd in maatschappelijk en economisch relevant onderzoek en innovatie. Daarnaast is in toenemende mate van belang dat er meer sturing van bovenaf plaatsvindt op de maatschappelijke uitdagingen en sleuteltechnologieën. De overheid heeft een belangrijke rol bij het vaststellen van (maatschappelijke) thema's. Voor de invulling en uitwerking van deze thema's ligt een meer bottom-up-benadering vanuit de gouden driehoek voor de hand.

Onderdeel van de uitwerking van het vernieuwde topsectorenbeleid zal zijn om te bezien wat de juiste balans hiertussen is. Voor de zomer zal de Tweede Kamer hierover worden geïnformeerd.

2.4 De leden vragen in hoeverre innovatieve ontwikkelingen, die niet in het bereik van één van de topsectoren vallen, kansen hebben. Is er voor dergelijke kansen ook ondersteuning beschikbaar? In hoeverre wilt u voorkomen dat de topsectoren gesloten bastions van gevestigde belangen (zoals grote ondernemingen en kennisinstellingen) worden?

Veruit het grootste deel van de innovatiestimulering vindt plaats middels generieke innovatie-instrumenten zoals de WBSO (fiscaal, bijna 21.500 gebruikers), het Innovatiekrediet en de Seed Capital-regeling (financiering). Bijna 90% van de middelen van het innovatie-instrumentarium zijn generiek en twee derde deel van deze middelen komt ten goede aan het mkb.⁸ Deze regelingen staan open voor alle bedrijven die willen innoveren en zijn dus geenszins beperkt tot de Topsectoren of grote bedrijven. Overigens zijn de Topsectoren R&D-intensief en omvatten ze bijna 90% van de private R&D-uitgaven. Dit betekent dat er nauwelijks thema's zijn die buiten het domein van de Topsectoren vallen. Er is geen indicatie dat goede voorstellen zouden sneuvelen wegens onbekendheid van indieners met de regelingen, ik herken mij dan ook niet in het beeld van «bastions van gevestigde belangen». Overigens wil ik ook graag het misverstand wegnemen dat alleen grote ondernemingen participeren in de Topsectoren. Dat is geenszins het geval. Zo heeft elke topsector een vertegenwoordiger uit het mkb en is een deel van het instrumentarium ook specifiek gericht op het mkb (de MIT). Bovendien komt tenminste 52%

⁷ Kamerstuk 33 009, nr. 49: Investerings voor toegepast onderzoek en innovatie in 2018.

⁸ Zie website Bedrijvenbeleidinbeeld.

van de PPS-toeslag terecht bij projecten waarin tenminste één mkb'er meedoet.

2.5 Hoe worden cross-overs tussen sectoren gestimuleerd? Was er voldoende ruimte voor disruptieve ontwikkelingen?

Cross-overs houden in dat bepaalde thema's relevant zijn voor meerdere (top)sectoren. Dat betekent ook dat dergelijke thema's door meerdere sectoren ondersteund kunnen worden. Uit onderzoek blijkt dat 60% van het TKI-onderzoek is te omschrijven als cross-over, waarbij geregeld ook bedrijven buiten de Topsectoren zijn betrokken.⁹ Hierbij geldt dat vooral jonge bedrijven aan deze cross-overs deelnemen.

De afgelopen periode zijn er diverse maatregelen genomen om cross-overs te bevorderen:

- De topsectoren hebben een gezamenlijke agenda opgesteld langs de lijnen van maatschappelijke uitdagingen en sleuteltechnologieën.
- In samenspraak met NWO en de Topsectoren wordt € 40 miljoen van de middelen die NWO beschikbaar heeft voor de topsectoren ingezet voor een cross-over call.
- Voor grote en cross-sectorale samenwerkingsprojecten is per 1 februari 2017 binnen de PPS-toeslagregeling een extra optie gekomen om de zogenaamde projecttoeslag direct bij RVO.nl aan te vragen. Voorheen kon alleen een TKI de projecttoeslag aanvragen. De aanpassing vergroot het gemak voor totstandkoming van cross-sectorale initiatieven en is naar aanleiding van een aanbeveling uit de tussentijdse evaluatie van de TKI van de regeling tot stand gekomen.¹⁰

Als onderdeel van de vernieuwing van het Topsectorenbeleid zal worden gezien hoe cross-overs, gericht op maatschappelijke uitdagingen, verder kunnen worden bevorderd. Ik zal de Tweede Kamer hierover voor de zomer informeren.

Voor het antwoord op uw vraag over disruptieve ontwikkelingen verwijs ik naar het antwoord op vraag 2.1.

2.6 Het bedrijvenbeleid scoort goed op de operationele doelstellingen. In het debat over innovatie in 2014 in de Eerste Kamer zijn achterliggende/fundamentele doelstellingen van het bedrijven- en innovatiebeleid voor de Nederlandse samenleving en burgers benoemd (welvaart, welzijn, structureel werk, duurzaamheid). Hoe beoordeelt u de effectiviteit van het bedrijven- en innovatiebeleid op deze doelstellingen, vragen de leden van de PvdA-fractie.

Achterliggende doelstellingen als welvaart, welzijn en duurzaamheid zijn vooraf niet als doelstelling van het bedrijvenbeleid gedefinieerd en hierop is niet gemonitord. Bij de huidige stand van de methodologie en wetenschap is het ook niet eenvoudig om met evaluaties de effecten van mijn beleidsinstrumenten op dergelijke algemene socio-economische doelstellingen vast te stellen. Dat is methodologisch complex omdat veel (exogene) factoren van invloed zijn op de «outcome», het tijdsbestek waarin reële effecten zich voordoen vaak lang is en longitudinale (micro) tijdreeksen vaak ontbreken. Evaluaties van het bedrijven- en innovatiebeleid worden tegenwoordig zo veel mogelijk uitgevoerd overeenkomstig

⁹ Zie website Bedrijvenbeleidinbeeld.

¹⁰ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2016/10/07/aanbieding-rapport-tussentijdse-evaluatie-tki-toeslagregeling>

de aanbevolen werkwijze van de Commissie Theeuwes.¹¹ Deze zogenaamde Theeuwes-aanpak betekent concreet dat – zo veel als technisch mogelijk is – gecontroleerd wordt voor selectiviteit door econometrische methoden toe te passen waarbij gebruik wordt gemaakt van controlegroepen. In het algemeen kunnen deze evaluaties wel de eerste orde effecten (de directe output van de beleidsinterventie) in beeld brengen. Vanuit de beleidstheorie is evenwel vervolgens een belangrijke aanname te maken dat het bedrijven- en innovatiebeleid bijdraagt aan de concurrentiepositie van Nederland en onze economische groei en daarmee aan onze welvaart. Binnen dit beleid is veel aandacht voor de bijdrage aan maatschappelijke uitdagingen, we verwachten daarom ook een positieve bijdrage aan duurzaamheid.

2.7 In het regeerakkoord wordt voorzien in een continuering van het – weliswaar aangepast – topsectorenbeleid. Bent u voornemens, en acht u het mogelijk, daarbij de vooraf beoogde resultaten in meetbare eenheden te definiëren?

Ja, het bedrijvenbeleid inclusief topsectorenaanpak kent meetbare doelstellingen en indicatoren. Ik hecht er grote waarde aan om de concrete effecten en opbrengsten van mijn beleid verder zichtbaar te maken. Onderdeel van de uitwerking van het vernieuwde topsectorenbeleid zal zijn om te bezien op welke wijze het bereiken van de beleidsdoelstellingen die zullen worden vastgesteld optimaal kunnen worden gemonitord en op een later moment kunnen worden geëvalueerd.

2.8 De PvdA-fractieleden vragen of u van oordeel bent dat het bedrijven- en innovatiebeleid zich moet verbinden met het oplossen van maatschappelijke vraagstukken. Welke maatschappelijke vraagstukken hebben daarbij prioriteit vanuit het brede perspectief van de regering?

Ja, Nederlandse bedrijven en kennisinstellingen onderscheiden zich op gebieden waar in Europa en mondiaal een grote en urgente vraag naar kennis, innovaties en toepassingen bestaat zoals voedsel, gezondheidszorg, energie en water. Mede op basis hiervan is bij het begin van de topsectorenaanpak de keuze voor de negen topsectoren tot stand gekomen. In het verlengde van de aanpak die de afgelopen jaren tot stand is gekomen, vraagt het regeerakkoord om een sterkere focus door de topsectoren op de economische kansen die drie grote maatschappelijke thema's bieden (i.c. energietransitie/duurzaamheid; landbouw/water/voedsel; en kwantum/hightech/nano/fotonica). Voor de zomer zal de Tweede Kamer worden geïnformeerd over de uitwerking van deze in het regeerakkoord aangekondigde vernieuwing van het topsectorenbeleid.

2.9 Kunt u een overzicht geven van het innovatiebeleid bij de andere departementen en de samenhang tussen de verschillende delen van innovatiebeleid? Kan tevens aangegeven worden wat hier de relatie is tot de Nationale Wetenschapsagenda?

De topsectorenaanpak is een interdepartementale aanpak. De verschillende vakdepartementen zijn nauw betrokken bij de inspanningen binnen en tussen de verschillende Topsectoren, waaronder via de Topteams en de departementale bijdragen aan de uitvoering van de gezamenlijke agenda's. Dit geldt in het bijzonder voor die departementen die hoogambtelijk vertegenwoordigd zijn in de topteam: Infrastructuur & Water bij water en logistiek, Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) bij creatief, Volksgezondheid, Welzijn en Sport bij LSH, LNV bij AgriFood en tuinbouw

¹¹ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2012/11/23/durf-te-meten-eindrapport-expertwerkgroep-effectmeting>.

en uitgangsmaterialen, EZK bij chemie, energie en HTSM. De afgelopen periode is elke twee jaar in een zogeheten Nationaal Kennis- en Innovatiecontract (KIC) de financiële inzet van alle partijen (departementen, bedrijven, kennisinstellingen, maatschappelijke instellingen) vastgelegd. Het huidige contract beslaat 2018–2019. Het contract vormt de financiële inzet die hoort bij de meerjarige kennis en innovatie agenda's (KIA) van de topsectoren. Zowel departementen als topsectoren hebben ook bijgedragen aan de routes die in de Nationale Wetenschapsagenda (NWA) zijn uitgewerkt. Hierdoor kunnen de verschillende agenda's elkaar inhoudelijk versterken. Daarnaast hebben de topsectoren in 2017 hun eigen agenda's geactualiseerd langs de lijnen van maatschappelijke uitdagingen en sleuteltechnologieën. Hierbij is nadrukkelijk een relatie gelegd met de Strategische Kennis en Innovatie Agenda's van de vakdepartementen en met de NWA. De vernieuwde topsectoragenda's kunnen aldus een hulpmiddel vormen om met departementen en de NWA te verkennen hoe de samenwerking voor kennis en innovatie nog verder versterkt kan worden. De inzet is daarbij om de focus nog meer te leggen op de economische kansen van maatschappelijke vraagstukken en om te komen tot een aanpak daarvan over de hele keten; van kennis tot toepassing.

2.10 Is de koppeling van inzet van publieke middelen voor innovatie in de vorm van korting op belastingen verantwoord, vragen de leden van de PvdA-fractie. Welke gevolgen heeft dit voor de innovatie op bedrijven met weinig winst?

Fiscale ondersteuning van R&D vindt in Nederland plaats middels de WBSO en de Innovatiebox. Zowel de WBSO als de Innovatiebox zijn positief geëvalueerd.¹² Bedrijven mogen onder de WBSO een percentage van hun R&D-kosten (32% of 14% boven de € 350.000 aan kosten) aftrekken van de af te dragen loonheffing. Dit heeft als gevolg dat gebruik van de WBSO niet afhankelijk is van de winst die een bedrijf maakt. De WBSO is bij uitstek geschikt om private R&D-uitgaven te stimuleren. Zoals hierboven aangegeven is een stijging van de private R&D noodzakelijk om de doelstelling van 2,5% te realiseren.

De Innovatiebox stimuleert R&D door het verhogen van winst die uit R&D voortvloeit en is ook van belang voor het Nederlandse vestigingsklimaat voor innovatieve bedrijven. Voor de winst die aan R&D toegerekend kan worden geldt binnen de Innovatiebox een lager effectief Vpb-tarief (van 7%). Bedrijven die nog geen winst maken profiteren niet direct van de Innovatiebox, maar kunnen via de voorwaartse verliesverrekening tot 9 jaren later alsnog profiteren op het moment dat er wel winst wordt gemaakt.¹³ Daarbij kunnen bedrijven die nog geen winst maken dus wel gebruik maken van de WBSO en geldt er indien dit starters betreft ook nog een verhoogd ondersteuningspercentage (40% i.p.v. 32%). Een nieuwe evaluatie van de WBSO zal dit jaar plaatsvinden.

2.11 Heeft het topsectorenbeleid Nederland in een gunstige positie gebracht bij de verwerving van middelen uit Europese fondsen? Zo ja, waaruit blijkt dat?

Zoals blijkt uit cijfers op de website bedrijvenbeleid.nl, behaalde Nederland gemiddeld over de periode 2014–2016 een retourpercentage van 7,5% op de middelen uit het Europese Kaderprogramma voor

¹² De WBSO is in 2012 geëvalueerd: <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2012/04/02/hoofdrapport-evaluatie-wbso-2006-2010>. De Innovatiebox is in 2016 geëvalueerd: <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/detail?id=2016D07650&did=2016D07650>

¹³ De termijn voor de voorwaartse verliesverrekening wordt vanaf 2019 gefaseerd teruggebracht van 9 jaren naar 6 jaren.

onderzoek en innovatie voor de periode 2014–2020 (Horizon 2020). Dit percentage is even hoog als het gemiddelde over het 7^e Kaderprogramma van de Europese Commissie in de periode 2007–2013. Het continueren van dit percentage onder Horizon 2020 was voor Nederland niet vanzelfsprekend vanwege de veranderde opzet van het programma met de drie pijlerstructuur (excellente kennisbasis, industrieel leiderschap en maatschappelijke uitdagingen), introductie van nieuwe instrumenten en deelname van toetredende lidstaten. In 2016 namen 981 Nederlandse partijen deel aan Horizon 2020. Van de participerende bedrijven behoorde 81 procent tot het mkb. Cijfers van eind 2017 laten een vergelijkbaar beeld zien: Nederlandse partijen hebben € 2,2 miljard aan financiering gerealiseerd van de € 29,8 miljard die is toegekend door de Europese Commissie. Het retourpercentage voor Nederland ligt daarmee op 7,6% (ten opzichte van 5% bijdrage Nederland aan de EU-begroting). Nederland bekleedt hiermee de zesde plaats in Europa wat betreft retourpercentage¹⁴.

Het kabinet acht het aannemelijk dat de topsectorenaanpak heeft bijgedragen aan de werving van Horizon 2020-middelen. Voordat Horizon 2020 in werking trad, is de inhoudelijke aansluiting tussen de agenda's van de topsectoren en de maatschappelijke uitdagingen uit Horizon 2020 in beeld gebracht, zijn kansen voor deelname door bedrijven, kennisinstellingen en maatschappelijke partijen geïnventariseerd en is hier vervolgens op ingezet¹⁵. Bij de verwerving van middelen uit Horizon 2020 door Nederlandse partijen vervult RVO.nl, in opdracht van het kabinet, een belangrijke rol. RVO.nl stimuleert als nationaal contactpunt voor Horizon 2020 de deelname van Nederlandse bedrijven en kennisinstellingen aan Horizon 2020 door middel van training, advies en informatie. Dit richt zich onder meer specifiek op de topsectoren. Daarnaast is er vanuit de internationaliseringsagenda's van de topsectoren aandacht voor de ondersteuningsmogelijkheden vanuit Europese programma's, waaronder met name Horizon 2020. Dit heeft in bepaalde programma's en projecten geleid tot het combineren van nationale en Europese investeringsmogelijkheden. Publiek-private samenwerking in Nederland is vaak een goed uitgangspunt om Nederland goed te positioneren voor Europese programma's. Het meest aansprekende voorbeeld is dat de PPS rondom kwantumtechnologie (QuTech) een sterke en succesvolle inspanning heeft geleverd om deze technologie de status van «flagship binnen Horizon 2020 te geven.

2.12 Op welke wijze wordt de loonpolitiek betrokken bij het innovatiebeleid van de regering, vragen deze leden. Wordt daarbij ook ingezet op het terugdringen van flexibel werk?

Hoewel de overheid verantwoordelijk is voor het functioneren van de arbeidsmarkt, is de loonvorming en het type arbeidsovereenkomst een afspraak tussen werknemers en werkgevers. De Wet op de collectieve arbeidsovereenkomst en de Wet op het algemeen verbindend en het onverbindend verklaren van bepalingen van collectieve arbeidsovereenkomsten richten zich er op dat werkgevers en werknemers (op sectoraal niveau) collectieve arbeidsovereenkomsten (cao's) sluiten, maar deze wetten worden niet betrokken bij het innovatiebeleid. Het terugdringen van flexibel werk is dan ook geen doel of onderdeel van het innovatiebeleid.

¹⁴ Kamerstuk 21 501-30, nr. 419.

¹⁵ <https://www.rvo.nl/sites/default/files/2013/11/Nederlandse-oplossingen-voor-wereldwijde-uitdagingen-Topsectoren-en-Horizon-2020.pdf>.

3. Vragen en antwoorden over en rond Topconsortia voor Kennis en Innovatie (TKI)

3.1 Kunt u aangeven welk deel van het totale R&D-budget belegd is in grote, langlopende programma's (inhoudelijk vergelijkbaar met de Fonds Economische Structuurversterking-programma's) die kennisinstellingen en bedrijven meerjarig de zekerheid bieden dat zij daar een beroep op kunnen doen voor grote onderzoekprogramma's?

Het is niet bekend welk deel van de totale som rijksmiddelen voor onderzoek en innovatie belegd is in langlopende programma's. In het algemeen geldt dat een groot deel van het totale rijksmiddelen voor onderzoek potentieel beschikbaar is voor inzet in grote, langlopende programma's, onder meer doordat een groot deel van de middelen institutionele financiering betreft. Deze middelen zijn niet begrensd in reikwijdte en tijd en kunnen door de instellingen zelf voor langjarige programma's worden ingezet (zie ook antwoord op vraag 5.1 en 5.2). Voorbeelden hiervan op de begroting van OCW zijn de middelen voor het eerstegeldstroomonderzoek aan universiteiten en de basisbekostiging van NWO-instituten. Binnen het budget voor onderzoek en innovatie van EZK zijn met name de rijksbijdragen voor TO2-instellingen en de middelen voor ruimtevaartonderzoek aan ESA relevant als financiering die beschikbaar is voor grote, langlopende programma's. Daarnaast kan ook de PPS-toeslag (voorheen TKI-toeslag) voor dergelijke programma's worden benut. Zo worden vanuit de toeslag ook kennisinstellingen zoals Holst, Wetsus, QuTech en RegMedXB en voor publiek-private consortia zoals het Chemical Building Blocks Consortium en Oncoode ondersteund.

3.2 Is er iets te zeggen over de gemiddelde omvang van een toekenning uit de budgetten van Topconsortia voor Kennis en Innovatie (TKI)?

Er zijn relatief veel PPS-projecten/programma's met een lage toeslag en een klein aantal projecten met een grote toeslag. Er zijn inmiddels 46 projecten/programma's met een toeslagbedrag van € 1 miljoen of meer opgestart.

Deze 46 projecten/programma's, met een totale projectomvang van € 251 miljoen, krijgen € 88 miljoen PPS-toeslag: 33% van de totale ingezette PPS-toeslag van € 266 miljoen. De overige 958 projecten, met een totale projectomvang van € 935 miljoen, hebben een ingezette PPS-toeslag van minder dan € 1 miljoen per project (info bijgewerkt tot en met 2016). Over de periode 2013–2016 kent de helft van de projecten een ingezette toeslag van minder dan € 135.000.

Grote projecten/programma's krijgen dus relatief ook meer PPS-toeslag. De inzet van PPS-toeslag per project wordt ook geleidelijk groter. In 2016 is de mediaan

€ 175.000, dat wil zeggen dat de helft van de projecten een inzet kent van minder dan € 175.000. Projecten moeten met elkaar in samenhang worden gezien. De Topsectoren hebben thematische roadmaps die bestaan uit meerdere projecten rond een bepaald thema.

3.3 In hoeverre wordt versnippering van budgetten in kleine projecten of programma's (met veel administratieve overhead) voorkomen?

Zoals hierboven aangegeven neemt de ingezette toeslag per project geleidelijk toe, wat aangeeft dat de TKI's meer en meer aan grotere projecten/programma's werken. Niettemin moet er ook ruimte blijven bestaan voor kleinere projecten, deze zijn cruciaal voor het mkb en zijn

soms een opstap voor mkb'ers en hbo-instituten om deel te nemen in samenwerkingsverbanden. In de tussentijdse evaluatie van de TKI-toeslagregeling¹⁶ is aangegeven dat de € 900.000 uitvoeringskosten van RVO.nl beperkt zijn.

3.4 In de brief wordt erop gewezen dat er «sterkere innovatiesystemen tot stand zijn gekomen», die kunnen worden gericht op c.q. benut voor maatschappelijke uitdagingen en sleuteltechnologieën. De leden van de CDA-fractie vernemen graag wie die ontwikkelingen stuurt en hoe dat gaat. Doet de regering dat, of is er ruimte voor sturing door de systemen zelf, c.q. vanuit het bedrijfsleven, kennisinstellingen en regio's?

De topsectorenaanpak kenmerkt zich door een «bottom-up-aanpak» gericht op het stimuleren van publiek-private samenwerking binnen de gouden driehoek. Zoals in het antwoord op 2.1 is verwoord, wordt daarbij gestuurd op inhoud (via het periodiek opstellen van Kennis- en Innovatie-agenda's) en op de inzet van middelen (door afspraken over de financiering periodiek vast te leggen in het Kennis- en Innovatiecontract). Hoe de sturing er in de toekomst uit komt te zien is onderdeel van de vernieuwing van het topsectorenbeleid. Zoals eerder aangegeven kom ik hierop terug in mijn brief die ik voor de zomer aan de Tweede Kamer zal sturen.

3.5 Kunt u in dit verband aangeven welk deel van de financiering uit de TKI's is besteed aan ondersteuning en ontwikkeling van innovatie-initiatieven in het mkb? Hoe verhoudt zich dat tot het aandeel dat de grote, gevestigde ondernemingen hebben?

De PPS-toeslag gaat uitsluitend naar projecten waarin bedrijven en kennisinstellingen samen onderzoek verrichten dat van waarde is voor de betreffende topsector. De kennis die uit een PPS-toeslagproject volgt is dus voor de deelnemende partijen maar ook daarbuiten van belang.

De projecten waarin tenminste één mkb'er meedoet, hebben tenminste 52% (€ 139 miljoen) van de PPS-toeslag ontvangen dat door de TKI's is ingezet in de jaren 2013 t/m 2016. Binnen de afspraken die in de topsector en binnen het project met de deelnemende partijen zijn gemaakt, gaat het overgrote deel (ca. 93%) van de PPS-toeslag naar de kennisinstellingen.¹⁷ De kennisinstellingen verrichten hier dus publiek-privaat geprogrammeerd onderzoek mee.

3.6 Zijn de voorwaarden voor deelname vanuit kennisinstellingen (TO2, universiteiten, hbo) gelijk? Zo nee, waarom niet? Ligt synchronisatie niet voor de hand?

Kennisinstellingen kunnen onder dezelfde voorwaarden meedoen in de PPS-toeslagregeling, namelijk door onderzoek uit te voeren dat binnen de Kennis- en Innovatieagenda van een topsector. De cash en in-kind bijdrage aan dit onderzoek levert PPS-toeslag op.

¹⁶ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2016/10/07/aanbieding-rapport-tussentijdse-evaluatie-tki-toeslagregeling>.

¹⁷ <https://www.rathenau.nl/nl/page/stimulering-publiek-private-samenwerking-de-pps-toeslag-onderzoek-en-innovatie>.

3.7 De leden van de CDA-fractie hebben ook nog vernomen dat de werkwijze per TKI verschilt. Wilt u bevorderen dat de TKI's hun werkwijze zo veel mogelijk harmoniseren en vereenvoudigen?

Bij de start van de PPS-toeslagregeling (voorheen TKI-toeslagregeling) is er bewust voor gekozen om geen «one size fits all» aanpak te kiezen, maar om de aanpak flexibel van opzet te laten zijn, met veel ruimte voor maatwerk, en dit in de loop van de tijd te verbeteren in overleg met het veld. Zo vraagt biotechnologie bijvoorbeeld om een andere aanpak dan deltatechnologie of een project uit de creatieve industrie. Uit de tussentijdse evaluatie van de PPS-toeslagregeling¹⁸ blijkt dat daar veel gebruik van is gemaakt. Hoewel op sommige punten sprake is van teveel maatwerk, wat ten koste gaat van transparantie en leidt tot complexiteit, is belangrijk op te merken dat het TKI als vertegenwoordiger van het veld hier zelf voor kiest. De TKI's communiceren onderling en leren van elkaar. EZK bevordert de dialoog met en tussen de TKI's om een effectieve en efficiënte werkwijze van de TKI's verder te bevorderen. Om een teveel aan maatwerk niet in de weg te laten staan van cross-over projecten, is het sinds 2017 mogelijk om voor grote projecten direct projecttoeslag aan te vragen bij RVO.nl.

4. Vragen en antwoorden over en rond MIT

4.1 Wat is de achtergrond van het succes van de kennis-voucher? Is dit reden om deze meer in te zetten als instrument voor innovatie?

De evaluatie van de MIT-regeling, die begin 2017 aan de Tweede Kamer is aangeboden, biedt hier inzicht in.¹⁹ Uit deze evaluatie blijkt dat de kennisvoucher relatief vaak aangevraagd wordt door bedrijven die langer bestaan. Bovendien blijken aanvragers van kennisvouchers minder deel te nemen in de WBSO en andere innovatiesubsidies dan de MIT. De kennisvouchers bereiken dus een andere doelgroep dan veel andere instrumenten en voor deze bedrijven kan een kennisvoucher de opstap zijn naar een meer innovatiegedreven R&D-project. De kennisvoucher is daarmee een waardevol onderdeel van de MIT. Zoals ook uit deze evaluatie blijkt, is vanuit het bedrijfsleven de behoefte op andere onderdelen van de MIT groter en de overtekening doet zich daar het sterkst voor (haalbaarheidsstudies en R&D-samenwerkingsprojecten). Inzet op die MIT onderdelen, in samenwerking met de regio's, heeft daarom prioriteit.

4.2 Als het gaat om de inzet vanuit het bedrijfsleven zijn de CDA-fractieleden van mening dat het gewenst kan zijn dat kleinere – mkb – bedrijven krachten bundelen om bij te dragen aan innovatieve ontwikkelingen. Ziet u mogelijkheden om de financiële bijdrage van dergelijke bedrijven via een «verbindend verklaring» sectorgewijs beschikbaar te laten komen?

De bijdrage van het mkb aan innovatie acht ik van groot belang. Sinds 2015 werk ik daarom samen met de regio's, Topsectoren en MKB-Nederland vanuit de mkb-samenwerkingsagenda. Vanuit deze agenda zetten we in op een samenhangende inzet van mkb-instrumenten en -ondersteuning. Bredere mogelijkheden om hierop in te zetten via een «Algemeen Verbindend Verklaring» zie ik niet, omdat dit een instrument is dat binnen het EU-recht specifiek voor het landbouwdomein mogelijk is

¹⁸ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2016/10/07/aanbieding-rapport-tussentijdse-evaluatie-tki-toeslagregeling>.

¹⁹ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/publicaties/2017/03/17/eindrapport-evaluatie-van-de-mit-regeling-mkb-innovatiestimulering-topsectoren>.

gemaakt. Via andere instrumenten zet ik wel in op het stimuleren van innovatie in het mkb, zoals ik ook tijdens het VAO Innovatie op 14 maart jl. heb aangegeven. Het mkb ontvangt circa 2/3 van de innovatiegelden die EZK aan bedrijven verstrekt. Instrumenten waarmee het mkb ondersteund wordt zijn o.a. de WBSO, MIT, het Innovatiekrediet, Eurostars en de Small Business Innovation Research regeling (SBIR). Vanuit het regeerakkoord zijn voor de MIT, het Innovatiekrediet en SBIR bovendien al extra middelen beschikbaar gesteld en het mkb profiteert eveneens van de verhoging van de PPS-toeslag.

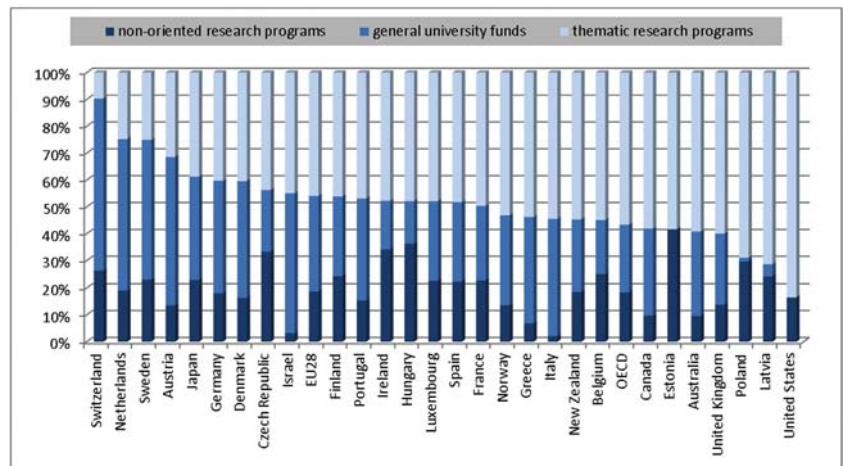
5. Vragen en antwoorden over en rond TO2-instellingen

5.1 Kennisinstellingen moeten een deel van de financiering van projecten binnen TKI's uit eigen middelen opbrengen, vanuit een TKI komt daar een procentuele toeslag op. Regelmatig, en ook recentelijk, is er aandacht gevraagd voor de zogenaamde matchingsdruk, die betekent dat kennisinstellingen min of meer gedwongen zijn een relatief groot deel van hun eerste geldstroom voor deze projecten in te zetten. Dat geld kan dan niet besteed worden aan vrij en fundamenteel onderzoek, en evenmin aan investeringen in onderwijskwaliteit. Deze leden vernemen graag hoe u deze situatie beoordeelt. Zou een verhoging van het TKI-toeslagpercentage kunnen leiden tot een zekere «ontspanning» in de discussie over besteding van de eerste geldstroom? Wilt u dit overwegen?

5.2 Wat is de ontwikkeling van het door de overheid beschikbaar gestelde en vrij besteedbare geld als onderdeel van de eerste geldstroom-financiering van de Nederlandse universiteiten in de afgelopen 15 jaar?

Uit internationale OESO-cijfers (m.b.t. 2015) over overheidsmiddelen voor civiel (i.e. non-defensie) onderzoek blijkt dat Nederland op Zwitserland na het grootste aandeel middelen allocceert zonder daar vooraf een programatisch thema aan mee te geven: 75% (zie figuur).

Overheidsuitgaven aan civiel onderzoek verdeeld naar programmeringstype, OESO-landen 2015

Hiervan maakt de rijksbijdrage aan Nederlandse universiteiten 56%-punt uit. Universiteiten zijn vrij in de keuzes die zij maken bij de inzet van de rijksbijdrage (eerste geldstroom) die zij van OCW krijgen. In de periode 2011–2017 is de rijksbijdrage aan universiteiten gestegen met 13,8%. (In de periode voor 2011 gold er een ander verdeelmodel van de bekostiging in het hoger onderwijs, waardoor het niet representatief is om gegevens over 15 jaar met elkaar te vergelijken). Het onderwijsdeel van de rijksbij-

drage, dat financieel wordt gecorrigeerd voor veranderingen in studenten-aantallen, is in die periode gestegen met 15,5%. Het vaste onderdeel van de bijdrage beweegt niet mee met studentenaantallen en is in deze periode toegenomen met 5,6%. Het onderdeel bestaat grotendeels uit een vaste voet en voor een kleiner deel uit variabele financiering op basis van behaalde graden en afgeronde promoties. De vaste voet kan worden aangewend voor de vaste kosten voor onder andere onderzoekscapaciteit en onderzoeksinfrastructuur. Het is niet te zeggen welk onderdeel van de eerste geldstroom financiering vrij besteedbaar is. De eerste geldstroom financiering is een lump sum financiering waarbij onderzoek, onderwijs en kennisoverdracht ten behoeve van de maatschappij als kerntaken uit een totaal bedrag per instelling worden gefinancierd. Het deel wat een universiteit inzet op eigen onderzoek zal dus ook per universiteit verschillen en is daarbij ook afhankelijk van interne afwegingen om de totale hoeveelheid onderzoek, onderwijs en kennisoverdrachtactiviteiten te kunnen financieren. De middelen voor vrij onderzoek worden door universiteiten niet gemonitord. Het Rathenau Instituut schat deze periodiek aan de hand van diverse aannames. Uit het rapport «Chinese borden» van het Rathenau Instituut (2016)²⁰ blijkt dat een bedrag van ongeveer € 1.580 miljoen uit de eerste geldstroom van universiteiten nodig is om de inkomsten uit tweede en derde geldstroom te matchen. Volgens een eerder rapport van Ernst & Young (2014)²¹ gaat het om een matchingsverplichting van 75 cent op elke euro uit de tweede of derde geldstroom.

Universiteiten zijn in toenemende mate een belangrijke partij voor het doen van vaak grensverleggend onderzoek. Dankzij de inzet van vele talentvolle onderzoekers slagen universiteiten er dan ook steeds beter in om middelen te verwerven uit Europese onderzoeksprogramma's en bij NWO, bij bedrijven en bij collectebusfondsen. Deze onderzoekers geven ook onderwijs. Het hoogwaardig onderzoek draagt zo ook bij aan hoogwaardig onderwijs. De middelen die universiteiten weten te verwerven komen bovenop de rijksbijdrage van OCW en vergroten zo de (fundamentele) onderzoeksinspanningen van de universiteiten en de universitaire medische centra. Zo zijn de onderzoeksinspanningen bij de universiteiten en UMC's vanuit de PPS-toeslag (voorheen TKI-toeslag) in de jaren 2013–2015 met in totaal ruim € 50 miljoen vergroot. Dat de universiteiten bij de gelden die zij van derden verwerven ook middelen bijleggen die zij van OCW krijgen (matchen), toont het draagvlak binnen de universiteiten voor onderzoek en geeft de mogelijkheid om een breed spectrum aan onderzoeksinspanningen te financieren met de beschikbare middelen. Dankzij de middelen die universiteiten van andere partijen weten te verkrijgen, kan een deel van de vaste kosten (o.a. gebouwen) worden gefinancierd uit andere bronnen dan de Nederlandse overheid. Zo krijgen universiteiten bij Europese subsidies uit Horizon 2020 niet alleen de loonkosten vergoed maar ook een deel van de overige kosten (zoals laboratoria en ICT). Bovenop de Europese subsidies uit Horizon 2020 krijgen o.a. universiteiten een «bonus» van 9% via de SEO regeling (Stimuleringsregeling Europees Onderzoek). De inspanningen op het gebied van onderzoek en de inspanningen op het gebied van onderwijs bepalen samen de kracht van een universiteit. Voor de versterking van de kwaliteit van het onderwijs komen de komende jaren de studievoorschotmiddelen beschikbaar.

²⁰ <https://www.rathenau.nl/nl/publicatie/chinese-borden-financi%C3%ABle-stromen-en-prioriteringsbeleid-het-nederlandse-universitaire>.

²¹ <http://www.vsnu.nl/files/documenten/Domeinen/Financi%C3%ABn/Rapport%20Uitkomsten%20feitenonderzoek%20matchingbehoefte%20op%20de%2028europese%29%20onderz...pdf>.

Het kabinet vindt het belangrijk dat instellingen afgewogen keuzes maken bij hun activiteiten om middelen uit de tweede en derde geldstroom te verwerven. Matching kan er op die manier voor zorgen dat profilering wordt versterkt door de koppeling tussen de tweede en derde geldstroom projecten aan het onderzoeksprogramma van de universiteit zelf. Tegelijkertijd investeert het kabinet in de kennisbasis vanuit de regeerakkoord middelen voor fundamenteel onderzoek. Een deel van deze middelen zal via de eerste geldstroom naar universiteiten gaan.

Voor fundamenteel en toegepast onderzoek komen extra middelen uit het regeerakkoord beschikbaar oplopend tot 400 miljoen structureel en twee maal € 50 miljoen incidenteel in 2018 en 2019 voor wetenschappelijke onderzoeksfaciliteiten. Een deel daarvan gaat zowel direct, via de eerste geldstroom, als indirect, via PPS-toeslag en via de tweede geldstroom naar universiteiten. Hierbij wordt een balans gezocht tussen inzet via de eerste geldstroom en de tweede geldstroom. Bij de inzet van de middelen blijft het van belang dat deze twee elkaar versterken en aanvullen.

In de brief over investeringen in Toegepast onderzoek²² heeft de regering extra middelen ingezet voor zowel de financiering van TO2 (€ 42 miljoen) als het verhogen van het toeslagpercentage van de PPS-toeslagregeling (€ 4 miljoen). Hiermee wordt ruimte geschapen voor ondersteunen van langetermijnsamenwerkingsverbanden.

5.3 Welke ontwikkeling kenden de door de overheid beschikbaar gestelde middelen in het toegepast onderzoek, zoals bij TNO, Dienst Landbouwkundig Onderzoek (DLO), het Nationaal Lucht- en Ruimtevaartlaboratorium, ECN, Deltares en het Maritiem Research Instituut Nederland (MARIN)?

De ontwikkelingen van de door de overheid beschikbaar gestelde middelen voor toegepast onderzoek bij TNO, Wageningen Research (voorheen DLO), NLR, ECN, Deltares en MARIN kende vanaf 2011 een dalende tendens als gevolg van het doorvoeren van taakstellingen opgelegd door de voorgaande kabinetten Rutte I en II. Uit het eindrapport van Commissie Schaaf (Kamerstuk 32 637 nr. 274) valt op te maken dat de rijksbijdrage aan de TO2-instellingen in de periode 2010–2018 is gedaald met ruim € 130 miljoen (van € 508 miljoen naar € 377 miljoen). Het verloop van deze dalende tendens en de consequenties die dit heeft gehad voor de kennisbasis van genoemde instituten is voor het kabinet aanleiding geweest om extra te investeren in de kennisbasis van de TO2-instellingen met € 42 miljoen voor 2018. Over de wijze waarop de regeerakkoordmiddelen voor toegepast onderzoek voor de jaren 2019 en verder worden ingezet zal ik de Tweede Kamer later in dit jaar informeren. (zie hiervoor de volgende Kamerstukken: 32 637, nr. 301: Impuls voor toegepast onderzoek en 33 009, nr. 49: Investerings voor toegepast onderzoek en innovatie).

5.4 Welke beleidsvisie heeft u op de besteding van deze beschikbaar gestelde middelen in de komende 4 jaar?

Zoals ik heb aangegeven in mijn brieven aan de Tweede Kamer van 26 februari jl. (Kamerstukken 32 637, nr. 301 en 33 009, nr. 49) is een hoogwaardige kennisbasis van essentieel belang voor het vinden van oplossingen voor maatschappelijke thema's en economische uitdagingen. Daarom heeft het kabinet voor 2018 extra middelen beschikbaar gesteld voor de versterking van de kennisbasis bij de TO2-instellingen. Deze extra middelen zorgen ervoor dat de TO2-instellingen hun kennisbasis kunnen

²² Kamerstuk 33 009, nr. 49: Investerings voor toegepast onderzoek en innovatie in 2018.

versterken ten behoeve van de drie hoofdtaken zoals opgenomen in de visie op het toegepast onderzoek uit 2013 (Kamerstuk 32 637, nr. 68). Deze hoofdtaken betreffen:

1. Het ontwikkelen, toepassen en verspreiden van kennis ten behoeve van het oplossen van maatschappelijke vragen en ondersteuning van overheidstaken en -beleid. Een deel van dit onderzoek valt onder wettelijk verplichte taken.
2. Het ontwikkelen, toepassen en verspreiden van kennis voor het versterken van de innovatiekracht en concurrentiepositie van Nederland, in het bijzonder voor de Topsectoren.
3. Het beheren van strategische onderzoeksfaciliteiten welke soms uniek zijn in Nederland en deels ook internationaal.

Voor de jaren 2019 en verder kom ik later in dit jaar nog met een nadere invulling van de in het regeerakkoord beschikbaar gestelde middelen. Een sterkere focus op de economische kansen van een aantal grote maatschappelijke thema's is daarbij het centrale uitgangspunt.

Zoals genoemd in mijn brief over de «Impuls voor toegepast onderzoek» (Kamerstuk 32 637, nr. 301) is de versterking van de thematische samenwerking tussen TO2-instellingen en andere spelers op het gebied van kennis en innovatie een belangrijk aandachtspunt. Hierbij gaat extra aandacht uit naar het versterken van de thematische samenwerking tussen de universiteiten (fundamenteel onderzoek) en de TO2-instellingen (toegepast onderzoek).

5.5 En wat is de inhoudelijke verbinding met het bedrijven- en innovatiebeleid?

De TO2-instellingen heb ik gevraagd om voor 2018 een beknopt bestedingsplan op te stellen op basis van de kennis- en innovatieagenda's van de departementen en van de topsectoren, en waar mogelijk aan te sluiten bij de NWA. Daarmee is deze inhoudelijke verbinding geborgd.

6. Vragen en antwoorden over en rond regionaal beleid

6.1 Welke rol ziet u voor regionaal beleid, zoals dat door provincies en innovatieve regio's wordt vormgegeven? Verwacht u dat dat beleid aansluit op nationale keuzes, en daaraan dus volgend is? Is het ook denkbaar dat regionaal beleid richtinggevend is, en het Rijk daar in ondersteunende en volgende zin op aansluit? Is daar budget voor beschikbaar op Rijksniveau?

De leden van de CDA-fractie vroegen naar de samenwerking met de regio's bij de topsectorenaanpak. Het kabinet zoekt nadrukkelijk de samenwerking met de regio's. De maatschappelijke opgaven zijn groot en manifesteren zich op regionaal, nationaal en mondiaal niveau. Het ligt dan ook in de rede om vanuit een gezamenlijke verantwoordelijkheid het landelijk en regionaal beleid tot maximale synergie te brengen, waarbij het ene beleid niet leidend of volgend op het andere is. In de afgelopen jaren zijn diverse stappen gezet om innovatie-instrumenten van Rijk en regio in samenwerking uit te voeren of meer op elkaar af te stemmen. Een voorbeeld vormt de MIT-regeling, waarin EZK en provincies sinds 2015 gezamenlijk optrekken en middelen beschikbaar stellen voor ondersteuning van mkb-innovaties (€ 55,75 miljoen in 2017). Andere voorbeelden zijn de samenwerking rondom de Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (EFRO) of het Invest in Holland netwerk, waarin NFIA en haar regionale partners samenwerken in het acquireren van buitenlandse investeringen.

6.2 Binnen regio's kunnen interessante ontwikkelingen tussen sectoren ontstaan: hoe worden die gestimuleerd? De leden van de CDA-fractie leiden uit de evaluatie af dat de aanpak vanuit verschillende topsectoren naar regionale innovatieve gebieden deels nogal versnipperd is. Welke mogelijkheden zijn er om die initiatieven weer te bundelen? Hoe kan het hbo op regionaal niveau beter met innovatieve ontwikkelingen worden verbonden? Welke rol hebben de innovatie-campussen in de ontwikkeling van het beleid?

Door gerichte afspraken te maken op concrete onderwerpen ontstaat er synergie en meerwaarde en wordt versnippering van inzet zoveel mogelijk tegengegaan (bijvoorbeeld Smart Industry-agenda, mkb-samenwerkingsagenda, StartupDelta, Techniekpact). Deze samenwerking zal de komende tijd verder worden uitgebouwd. Het kabinet heeft op 14 februari 2018 met de voorzitters van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten, het Interprovinciaal Overleg en de Unie van Waterschappen bestuurlijke afspraken gemaakt om samen een aantal grote maatschappelijke opgaven aan te pakken. Samenwerking rondom regionale economie vormt een van de onderwerpen. Tegen die achtergrond zal ook bij de vormgeving van de vernieuwde topsectorenaanpak gekeken worden hoe de samenwerking met de regio het beste kan worden ingericht teneinde de regionale verdienkracht én het nationaal verdienvermogen zo goed mogelijk te verbinden. Ook de rol van het onderwijs, en de regionale samenwerking tussen onderwijs en bedrijven, is hierin van belang. Zo vervult het hbo met diverse initiatieven een stimulerende rol richting innovatie-ondersteuning van ondernemers; een voorbeeld is het Valorisatieprogramma, en via de PPS-en beroepsonderwijs (zoals de Centers of Expertise) door praktijkgericht onderzoek. Op dit moment wordt bezien hoe de PPS-samenwerking de komende tijd kan worden versterkt. Dat geldt ook voor de ontwikkeling van innovatie-campussen. Het zijn vaak belangrijke broedplaatsen voor innovatie in de regionale economie. De basis voor ontwikkeling van deze campussen ligt in de regio met als kader het regionaal economisch en ruimtelijk beleid. Via inzet van beschikbare landelijk instrumentarium wordt de ontwikkeling van campussen in de regio ondersteund.

6.3 Deelt u de benadering dat er een grensoverschrijdende regionale benadering nodig is voor bedrijven en innovatiebeleid voor regionale clusters die direct over de grens liggen, vragen de PvdA-leden. Welke elementen en doelstellingen zijn daarbij relevant? En bent u vervolgens bereid de innovatiekansen van de grensregio's actief samen met de buurlanden ter hand te nemen?

Het belang van grensoverschrijdende samenwerking met Vlaanderen, Wallonië en Noordrijn-Westfalen op het gebied van kennis en innovatie onderschrijf ik. Op verschillende gebieden is deze samenwerking afgelopen jaren verder versterkt. Op het gebied van chemie is inmiddels een trilaterale strategie opgesteld. Komend jaar stellen bedrijven en kennisinstellingen concrete samenwerkingsprogramma's op. Ook op het gebied van high tech is de samenwerking afgelopen jaren verder versterkt. Holst en RegmedXB zijn mooie voorbeelden die uit deze samenwerking voortkomen. Deze grensoverschrijdende regionale benadering wordt ook versterkt via de zogenaamde Interreg-A programma's. In deze programma's voor de periode 2014–2020 werken partijen grensoverschrijdend samen en is innovatie een belangrijk thema. Meerdere innovatieve projecten ontvangen naast middelen uit EFRO ook rijkscofinanciering. In de periode na 2020 wil Nederland mogelijkheden voor grensoverschrijdend samenwerking binnen de structuurfondsen uitbreiden ten behoeve van innovatie voor maatschappelijke uitdagingen en technologieontwikkeling. Verder wijs ik u op de actieagenda Grens-

overschrijdende Economie en Arbeid (Kamerstuk 32 851 nr. 33); de Staatssecretaris van Binnenlandse zaken en Koninkrijksrelaties zal de Tweede Kamer over de voortgang informeren.

7. Vraag en antwoord over inkoopbeleid

7.1 Denkt u dat het inkoopbeleid van het Rijk een belangrijk instrument kan zijn bij innovatie? Hoe wordt daar tot op heden vorm aan gegeven?

Ik deel de mening dat het inkoopbeleid van het Rijk een belangrijk instrument is voor het stimuleren van innovatie. Het regeerakkoord geeft aan dat de overheid zijn inkoopkracht beter gaat benutten voor het versnellen van duurzame transitie, inschakelen van kwetsbare groepen en om innovatief in te kopen. Daarnaast gaat de overheid als launching customer innovatie aanjagen door meer gebruik te maken van de SBIR, bijvoorbeeld vanuit Defensie en Rijkswaterstaat.

Nederland staat voor een aantal grote transitieopgaven op het gebied van energie, klimaat, circulaire economie, landbouw/water/voedsel en veiligheid. De Nederlandse rijksoverheid speelt als inkoper met circa € 10 miljard, een grote rol in verschillende markten en heeft zij een belangrijke voorbeeld- en aanjaagfunctie. Door deze «inkoopkracht» bewust in te zetten, wil het kabinet een impuls geven aan markten die noodzakelijke maatschappelijke transitie versnellen. Een voorbeeld is de circulair inkoop van kantoormeubilair door het rijk. Het gaat om 100.000 werkplekken waarbij de nadruk nu ligt op diensten in plaats van producten zoals onderhoud, reparatie en refurbishment van het bestaande meubilair. Transitiegericht Opdrachtgeven (TGO) heeft als doel om rijksinkopen strategischer in te zetten voor het realiseren van de grote transitie op gebied van energie, klimaat, landbouw/water/voedsel en arbeidsmarkt. Voor de zomer komt er een adviesrapport met aanbevelingen over hoe rijksbreed eigenaarschap ten aanzien van de transitiedoelen bij rijksopdrachtgevers valt te creëren en hoe op basis daarvan de rol van rijksopdrachtgevers bij de transitie aanzienlijk kan worden versterkt.

Daarnaast is de SBIR-aanpak een belangrijk instrument voor het bewust inzetten van de inkoopkracht van de rijksoverheid voor het ontwikkelen van innovatieve oplossingen. Ik heb de Kamer via de brief «Investeringen voor toegepast onderzoek en innovatie in 2018» geïnformeerd over de intensivering van de SBIR-aanpak. In 2018 ga ik samen met de andere overheidsorganisaties een aantal SBIR's opzetten om deze veelbelovende aanpak te stimuleren. Vanuit EZK is voor 2018 € 2,5 miljoen beschikbaar om de oproepen te co-financieren.

8. Vraag en antwoord over sociale innovatie

8.1 Innovatie gaat ook om de competenties en vaardigheid om de nieuwe technologieën te hanteren in onze bedrijven, op onze scholen en in onze huishoudens. Deelt u de mening van de leden van de PvdA-fractie dat deze sociale innovatie wezenlijk is voor het succes van technische innovatie? Welke inzet wordt gemaakt c.q. zal gemaakt worden om de sociale innovatie succesvol te laten zijn? Op welke groepen richt deze zich vooral?

Sociale innovatie is inderdaad belangrijk en heeft nauwe verwantschap met thema's als Smart Industry, intrapreneurship, ambitieus ondernemen en human capital agenda's. Gelet op de toenemende verwevenheid tussen industrie en diensten is het een onlosmakelijk onderdeel van innovatie en innovatiestrategieën. Maar alles wat belangrijk is, is niet automatisch een overheidstaak. Op het gebied van sociale innovatie voer

ik daarom naar aanleiding van een eerder debat hierover in de Tweede Kamer een aantal beleidsexperimenten uit (waarbij gekeken wordt naar de invloed van werkwijzen op gedrag en prestaties van afdelingen en dienstenvouchers gericht op de verdienstelijking van de maakindustrie) om te bezien wat wel en niet werkt en of hier een taak voor de overheid ligt. De beleidsexperimenten adresseren verschillende elementen van twee AWTI-rapporten waarin ook de experimenten zijn aangekondigd. De resultaten daarvan verwacht ik dit voorjaar en ik zal de kamer hierover voor de zomer informeren.

Toelichting relatie antwoorden en vragen Eerste Kamer

Hieronder vindt u de relatie tussen de antwoorden en de vragen in de volgorde zoals gesteld in de brief van de Eerste Kamer van 9 maart 2018 van de leden van de vaste commissie voor Economische Zaken en Klimaat / Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit. In de beantwoording van de vragen zijn de antwoorden geclusterd naar de volgende onderwerpen: 1) R&D, 2) bedrijvenbeleid inclusief topsectorenaanpak, 3) TKI, 4) MIT, 5) TO2-instellingen, 6) regionaal beleid, 7) inkoopbeleid en 8) sociale innovatie.

Vragen en opmerkingen van de leden van de CDA-fractie

1.1 R&D

Het vorige kabinet had de ambitie om de totale uitgaven voor R&D te doen stijgen naar 2,5% van het bbp in 2020. De leden van de CDA-fractie constateren dat die doelstelling nog niet is behaald. Verwacht u dat deze doelstelling alsnog behaald gaat worden? Zo nee, welke extra inspanningen zouden nodig zijn en bent u voornemens te plegen om dit doel alsnog te behalen? Hoe groot is het aandeel private investeringen in het totale R&D-budget (dus niet alleen het aandeel private investeringen dat verbonden is met topsectoren), en hoe beoordeelt u dat? Bent u daarover tevreden? Zo niet, wat wordt daaraan gedaan?

3.1 TKI

Kunt u aangeven welk deel van het totale R&D-budget belegd is in grote, langlopende programma's (inhoudelijk vergelijkbaar met de Fonds Economische Structuurversterking-programma's) die kennisinstellingen en bedrijven meerjarig de zekerheid bieden dat zij daar een beroep op kunnen doen voor grote onderzoekprogramma's?

3.2 TKI

Is er iets te zeggen over de gemiddelde omvang van een toekenning uit de budgetten van Topconsortia voor Kennis en Innovatie (TKI)?

3.3 TKI

In hoeverre wordt versnippering van budgetten in kleine projecten of programma's (met veel administratieve overhead) voorkomen?

3.4 TKI

In de brief wordt erop gewezen dat er «sterkere innovatiesystemen tot stand zijn gekomen», die kunnen worden gericht op c.q. benut voor maatschappelijke uitdagingen en sleuteltechnologieën. De leden van de CDA-fractie vernemen graag wie die ontwikkelingen stuurt en hoe dat gaat. Doet de regering dat, of is er ruimte voor sturing door de systemen zelf, c.q. vanuit het bedrijfsleven, kennisinstellingen en regio's?

2.1 Bedrijvenbeleid inclusief topsectorenaanpak

In hoeverre is er binnen de topsectorenaanpak ruimte voor vernieuwing en grensverleggende ontwikkelingen? Welke sturing wordt daarbij gehanteerd?

2.2 Bedrijvenbeleid inclusief topsectorenaanpak

De evaluatie is op dit punt niet bijzonder positief. Zo wordt onder andere gepleit voor scherpere keuzes en meer focus. Welke verbeteringen voorziet u?

2.3 Bedrijvenbeleid inclusief topsectorenaanpak

Hoe ziet u de balans tussen sturing door de (centrale) overheid en richtinggevende keuzes van onderop?

2.4 Bedrijvenbeleid inclusief topsectorenaanpak

Deze leden vragen in hoeverre innovatieve ontwikkelingen, die niet in het bereik van één van de topsectoren vallen, kansen hebben. Is er voor dergelijke kansen ook ondersteuning beschikbaar? In hoeverre wilt u voorkomen dat de topsectoren gesloten bastions van gevestigde belangen (zoals grote ondernemingen en kennisinstellingen) worden?

3.5 TKI

Kunt u in dit verband aangeven welk deel van de financiering uit de TKI's is besteed aan ondersteuning en ontwikkeling van innovatie-initiatieven in het MKB? Hoe verhoudt zich dat tot het aandeel dat de grote, gevestigde ondernemingen hebben?

4.2 MIT

Als het gaat om de inzet vanuit het bedrijfsleven zijn de CDA-fractieleden van mening dat het gewenst kan zijn dat kleinere – MKB – bedrijven krachten bundelen om bij te dragen aan innovatieve ontwikkelingen. Ziet u mogelijkheden om de financiële bijdrage van dergelijke bedrijven via een «verbindend verklaring» sectorgewijs beschikbaar te laten komen?

2.5 Bedrijvenbeleid inclusief topsectorenaanpak

Hoe worden cross-overs tussen sectoren gestimuleerd? Was er voldoende ruimte voor disruptieve ontwikkelingen?

6.1 Regio

Welke rol ziet u voor regionaal beleid, zoals dat door provincies en innovatieve regio's wordt vormgegeven? Verwacht u dat dat beleid aansluit op nationale keuzes, en daaraan dus volgend is? Is het ook denkbaar dat regionaal beleid richtinggevend is, en het Rijk daar in ondersteunende en volgende zin op aansluit? Is daar budget voor beschikbaar op Rijksniveau?

6.2 Regio

Binnen regio's kunnen interessante ontwikkelingen tussen sectoren ontstaan: hoe worden die gestimuleerd? De leden van de CDA-fractie leiden uit de evaluatie af dat de aanpak vanuit verschillende topsectoren naar regionale innovatieve gebieden deels nogal versnipperd is. Welke mogelijkheden zijn er om die initiatieven weer te bundelen? Hoe kan het hbo op regionaal niveau beter met innovatieve ontwikkelingen worden verbonden? Welke rol hebben de innovatie-campussen in de ontwikkeling van het beleid?

2.11 Bedrijvenbeleid inclusief topsectorenaanpak

Heeft het topsectorenaanpak Nederland in een gunstige positie gebracht bij de verwerving van middelen uit Europese fondsen? Zo ja, waaruit blijkt dat?

5.1 TO2

Kennisinstellingen moeten een deel van de financiering van projecten binnen TKI's uit eigen middelen opbrengen, vanuit een TKI komt daar een procentuele toeslag op. Regelmatig, en ook recentelijk, is er aandacht gevraagd voor de zogenaamde matchingsdruk, die betekent dat kennisinstellingen min of meer gedwongen zijn een relatief groot deel van hun eerste geldstroom voor deze projecten in te zetten. Dat geld kan dan niet besteed worden aan vrij en fundamenteel onderzoek, en evenmin aan investeringen in onderwijskwaliteit. Deze leden vernemen graag hoe u deze situatie beoordeelt. Zou een verhoging van het TKI-toeslagpercentage kunnen leiden tot een zekere «ontspanning» in de discussie over besteding van de eerste geldstroom? Wilt u dit overwegen?

3.6 TKI

Zijn de voorwaarden voor deelname vanuit kennisinstellingen (TO2, universiteiten, hbo) gelijk? Zo nee, waarom niet? Ligt synchronisatie niet voor de hand?

3.7 TKI

De leden van de CDA-fractie hebben ook nog vernomen dat de werkwijze per TKI verschilt. Wilt u bevorderen dat de TKI's hun werkwijze zo veel mogelijk harmoniseren en vereenvoudigen?

Vragen en opmerkingen van de leden van de PvdA-fractie

2.6 Bedrijvenbeleid inclusief topsectorenaanpak

Het bedrijvenbeleid scoort goed op de operationele doelstellingen. In het debat over innovatie in 2014 in de Eerste Kamer zijn achterliggende/fundamentele doelstellingen van het bedrijven- en innovatiebeleid voor de Nederlandse samenleving en burgers benoemd (welvaart, welzijn, structureel werk, duurzaamheid). Hoe beoordeelt u de effectiviteit van het bedrijven- en innovatiebeleid op deze doelstellingen, vragen de leden van de PvdA-fractie.

2.7 Bedrijvenbeleid inclusief topsectorenaanpak

In het regeerakkoord wordt voorzien in een continuering van het – weliswaar aangepast – topsectorenbeleid. Bent u voornemens, en acht u het mogelijk, daarbij de vooraf beoogde resultaten in meetbare eenheden te definiëren?

2.8 Bedrijvenbeleid inclusief topsectorenaanpak

De PvdA-fractieleden vragen of u van oordeel bent dat het bedrijven- en innovatiebeleid zich moet verbinden met het oplossen van maatschappelijke vraagstukken. Welke maatschappelijke vraagstukken hebben daarbij prioriteit vanuit het brede perspectief van de regering?

2.9 Bedrijvenbeleid inclusief topsectorenaanpak

Kunt u een overzicht geven van het innovatiebeleid bij de andere departementen en de samenhang tussen de verschillende delen van innovatiebeleid? Kan tevens aangegeven worden wat hier de relatie is tot de Nationale Wetenschapsagenda?

7.1 Inkoop

Bent u met deze leden van mening dat het inkoopbeleid van het Rijk een belangrijk instrument kan zijn bij innovatie? Hoe wordt daar tot op heden vorm aan gegeven?

5.2 TO2

Wat is de ontwikkeling van het door de overheid beschikbaar gestelde en vrij besteedbare geld als onderdeel van de eerste geldstroom-financiering van de Nederlandse universiteiten in de afgelopen 15 jaar?

5.3 TO2

Welke ontwikkeling kenden de door de overheid beschikbaar gestelde middelen in het toegepast onderzoek, zoals bij TNO, Dienst Landbouwkundig Onderzoek (DLO), het Nationaal Lucht- en Ruimtevaartlaboratorium, ECN, Deltares en het Maritiem Research Instituut Nederland (MARIN)?

5.4 TO2

Welke beleidsvisie heeft u op de besteding van deze beschikbaar gestelde middelen in de komende 4 jaar?

5.5 TO2

En wat is de inhoudelijke verbinding met het bedrijven- en innovatiebeleid, vragen deze leden?

2.10 bedrijvenbeleid

Is de koppeling van inzet van publieke middelen voor innovatie in de vorm van korting op belastingen verantwoord, vragen de leden van de PvdA-fractie. Welke gevolgen heeft dit voor de innovatie op bedrijven met weinig winst?

4.1 MIT

Wat is de achtergrond van het succes van de kennis-voucher? Is dit reden om deze meer in te zetten als instrument voor innovatie?

5.2 Regio

Deelt u de benadering dat er een grensoverschrijdende regionale benadering nodig is voor bedrijven en innovatiebeleid voor regionale clusters die direct over de grens liggen, vragen de PvdA-leden. Welke elementen en doelstellingen zijn daarbij relevant? En bent u vervolgens bereid de innovatiekansen van de grensregio's actief samen met de buurlanden ter hand te nemen?

2.12 Loonpolitiek

Op welke wijze wordt de loonpolitiek betrokken bij het innovatiebeleid van de regering, vragen deze leden. Wordt daarbij ook ingezet op het terugdringen van flexibel werk?

8.1 Sociale Innovatie

Innovatie gaat ook om de competenties en vaardigheid om de nieuwe technologieën te hanteren in onze bedrijven, op onze scholen en in onze huishoudens. Deelt u de mening van de leden van de PvdA-fractie dat deze sociale innovatie wezenlijk is voor het succes van technische innovatie? Welke inzet wordt gemaakt c.q. zal gemaakt worden om de sociale innovatie succesvol te laten zijn? Op welke groepen richt deze zich vooral?